

Hadisler Bağlamında Kul Hakkı Açısından Trafik Olgusunun Analizi /Değerlendirilmesi*

Saffet SANCAKLI**

Özet: İslam dini, genel olarak hakları beyan etmek için gönderilmiş bir dindir. Önce Allah'ın hakları söz konusu olduğunu, akabinde ise kul haklarının geldiğini söyleyebiliriz. Bu çalışmamızda öncelikle kul hakkı kavramının önemi, dinle olan ilişkisi, özellikle hadislerde kul hakkının ne kadar ehemmiyet arz ettiği üzerinde durulmaktadır. Günümüzün bir realitesi olan trafik olgusunun hangi boyutlarda seyrettiği ve trafikteki kul haklarının neler olduğu da analiz edilmektedir. Bu konularda var olan hadisleri, trafikte yaşanmış olaylarla kıyas edilmek suretiyle ortaya konmaktadır. Kul hakkının hem bu dünyada, hem ahirette sorulacağı vurgulanmaktadır. Dolayısıyla trafik kurallarına uymayı dini bir vecibe olduğu üzerinde durulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Trafik, Din, Kul Hakkı, Hadis.

The Notion of Traffic in Terms of Hadiths in the Context of the Rightful Due

Abstract :Islam is mainly a religion that aims to express rights. It, first, deals with the rights of Allah, then the rightful due of Allah's servants. This paper highlights the significance of the concept of the rightful due, the connection between the rightful due and religion, and the extent to which the rightful due of people figures importantly in hadiths. In this paper, it is also analyzed how much traffic as a reality of today is an issue and what is the rightful due of people in traffic. This paper provides a comparison of the hadiths regarding the problems raised in this paper with the occurred incidents stemming from traffic. It is also displayed that the rightful due will be subjected to the judgment both in this world and the afterlife. Hence, in this paper, the emphasis is that obeying the traffic rules is a religious responsibility.

Key words: Traffic, Religion, The Rightful Due, Hadiths

* Bu çalışma İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin 07-09 Nisan 2016 tarihinde düzenlediği "Din ve Trafik" sempozyumunda tebliğ olarak sunulmuş daha sonra makale formatında yeniden düzenlenmiştir.

** Prof. Dr. İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Giriş

Bugün, insanlığın karşı karşıya olduğu terör, açlık, çevre kirliliği, yoksulluk, uyuşturucu, alkol, ahlaksızlık gibi küresel bazdaki problemlerin üstesinden gelinmesinde sadece maddi tedbirler ve polisiye uygulamalarla yetinilmeyip, dinden azami derecede faydalanılması bir zorunluluktur. Dini referanslardan bir netice alınmak isteniyorsa dini ilkelerin bir bütünlük içerisinde ele alınması ve uygulanması da şarttır. Dolayısıyla trafikte yaşanan problemlerin çözümünde de çok yönlü olarak dinin motivasyonundan, Hz. Peygamber'in uygulamalarından mutlaka istifade edilmesi şarttır. Aksi takdirde salt cezai müeyyide, polisiye ve zabıta tedbirleriyle problemlerin köklü bir şekilde çözülmesi mümkün değildir. Aynı zamanda ahlak ve maneviyatla eğitilmemiş vicdanların topluma fazla bir fayda getirmeyeceği de bir gerçektir. Dolayısıyla ülkemizde yüksek düzeyde yaşanan trafik olgusunu hadisler bazında kul hakkı açısından inceleyerek ortaya çıkarmağa çalışacağız. Maalesef kulluk bilincimiz zayıflamış olduğu için hâliyle kul hakkı da neredeyse önemsenmez hale gelmiştir.

I-Günümüzde Trafik Realitesi

Bütün dünyada trafik realitesiyle karşı karşıya olmayan ve bu olguyu yaşamayan bir insan düşünülemez. Trafik kuralları can ve mal güvenliğini korumayı amaçlayan kurallardır. Trafik düzeni bir medeniyetin dışarıdan görünüşüdür/aynasıdır. Bir ülkede veya bölgede insanın ne kadar saygıya değer olduğunu trafiğin işleyişiyle ölçmek mümkündür. Bu açıdan aynaya baktığımızda ülkemiz açısından görüntü hiç de iç açıcı gözükmemektedir. Maalesef ülkemizin trafik kazalarında dünya üçüncüsü olduğu ve ölüm sebepleri arasında trafik kazalarının üçüncü sırada yer aldığı acı bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Ülkemizde trafik kazalarının sebepleri arasında % 95'in üzerinde bir oranla sürücü hataları ilk sırada yer almaktadır. Aşırı hız yapma, yorgun, dalgın, uykusuz ve alkollü araç kullanımı, öfke ve sabırsızlık, kuralları ihmal ve benzeri hatalar belirleyici rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra yayaların dikkatsizliği, yetersiz yollar, bakımsız araçlar da kazalara sebep olan etkenler arasındadır.¹ Ortaya çıkan tablodan can kaybı, sakat kalanlar ve mal kaybı oldukça yüksek boyutlardadır. Bu da bireye, topluma ve devlete çok yönlü olarak acılar yaşatmakta ve büyük bir külfet getirmektedir. Bugün ülkemizde trafikten mağdur insanların sayısı hayli çoktur ve her gün yenileri bu acıya ortak olmaktadır. Bu bireysel-toplumsal bir sorun olduğu gibi, devletle de ilgili bir sorundur.

¹ Saffet Köse, Sosyal Bir Sorun Olarak Trafik (Kur'an-Sünnet Bağlamında Bir Yaklaşım), *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2010, sayı: 15, s. 14.

Bilindiği üzere ülkemizde her geçen gün otomobil sayısı çoğalmaktadır. Durum böyle olunca trafik her geçen gün kalabalıklaşmaktadır. Pek çok kimse- nin, ihtiyaç olmadığı halde tek bir kişi olarak otomobiliyle trafiğe çıkması da bu açıdan düşündürücüdür. Teknolojinin eziyet, zulüm ve çevreye rahatsızlık verecek şekilde kullanılması var oluş amacına aykırılık arz etmektedir. Kara, hava, deniz ve demiryolu taşıtlarının kullanımı buna uygun olmak zorundadır ki trafik kuralları bunu sağlamaktadır. Bu yönü itibariyle trafiği düzenleyen kurallar can ve mal güvenliğini korumayı amaçlayan ve uyulduğunda da büyük ölçüde bunu sağlayan tabii fitrî kurallardan oluşmaktadır. Bu kurallara uymayı zorunlu kılan biraz da bu özelliğidir.² Toplum olarak trafik kurallarına (aşırı hız, alkollü araç sürme, yanlış sollama, uykusuzluk vb.) uyulmadığından her yıl bir ilçe nüfusu kadar insan kaybedilmektedir. Kişi, bu kurallara hangi oranda uyar ve uymaya titizlik gösterirse, o derece hayatı kazalardan ve tehlikelerden sâlim olur.

II-Kul Hakkı Kavramı

Batılın zıttı, doğru ve gerçek manasına gelen hak kavramının çoğulu hukuktur. Hakla ilgili en temel ayırım, Allah ve kul hakkı şeklindeki ayırımdır. Kul hakları, kulların yetki ve menfaatlerini ifadelendirirken Allah hakları daha çok kulların yükümlülüklerini ifade eder. Allah hakkı-kul hakkı ayırımı İslam hukukundaki en önemli taksimdir.³ Başta yaşam hakkı olmak üzere bir insan, doğumundan ölümüne kadar dünya ve içinde cereyan eden her şeyden gerektiği gibi istifade etme hakkına sahiptir. Bu haklar, Allah Teâlâ'nın yaratmış olduğu kullarına bir insan olması nedeniyle vermiş olduğu ilahi lütuf ve ihsanlarıdır. Bu konuda kimsenin bir imtiyazı ve ayrıcalığı yoktur. Allah'ın emir ve yasaklarının hemen hemen dörtte üçü kul hakkı ile ilgili olduğu söylenebilir. Hukuku'l-ibâd olarak ifade edilen ve günümüzde "kul hakkı" olarak kullanılan bu tabir geniş bir kavramdır.⁴ Hak denildiği zaman ilk olarak korunması, gözetilmesi gereken değerler akla gelmelidir. Kulun bedenine ve malına yapılan tecavüzler maddî hak, kalb ve ruhuna verilen zararlar ise mânevi hak olarak değerlendirilmektedir. En büyük kul hakkının insan canına kıymak olduğu söylenebilir. Kul hakları çerçevesinde kamu hakkı, telif hakkı, medya hakkı, özel hayatın gizliliği hakkı, çevre hakkı, şerit ihlali gibi hakları sayabiliriz.

² Köse, agm., s. 16.

³ Hasan Hacak, *İslâm Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi*, (Basılmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000, s.289.

⁴ Allah hakkı ile kul hakkı karşılaştırılmasıyla ilgili bilgi için bk., Hasan Hacak, *İslâm Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi*, (Basılmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000, s.57-62.

Kul hakkı kavramı, bir değer olarak adalet, sorumluluk, vefa, emek gibi pek çok evrensel değeri kapsamaktadır. Bilhassa adaletin temininde tüm maddî tedbirlerin yetersiz kaldığı durumlarda insan vicdanının devreye girmesinde etkili olduğu gibi, ahlâkî davranışın oluşumunda önemli bir etken olan “âhiret inancıyla” da⁵ yaptırım açısından önemli bir ilişkiye sahiptir. Zira din, en önemli yaptırımı Allah’a karşı olan sevgi ve saygı biçiminde ortaya koyarak kişinin vicdanında içselleştirmesini hedeflemekte ve inanan insanın iyiliğin Allah’ın emri kötülüğün Allah’ın yasağı olduğunu kabul ederek yani iyiliği “farz” kötülüğü ise “haram” kavramıyla birleştirerek vazife şuuruna ulaşmasını beklemekle birlikte bu süreçte âhiret inancının dinî ahlâkın en önemli müeyyidesi konumunda olduğunu da göz ardı etmez.⁶ Dolayısıyla ihlâlî durumunda eğer bu dünyada gereği yapılmazsa âhirette muhakkak hakkı ihlâl edilen kişinin lehine karşılığının görüleceği bir kavram olarak kul hakkı, yukarıda izah ettiğimiz dinî içeriğin de ortaya çıktığı üzere, kişinin âhiretteki geleceğini de başkalarının rızasına bağlı hale getireceğinden, inanan insan açısından yaptırım gücü hayli yüksek bir değer olarak da karşımıza çıkmaktadır.⁷ Ancak “bana kul hakkıyla gelmeyin” sözü, bir ayetmiş gibi Allah Teâlâ’ya isnat edilir.⁸ Hâlbuki Kur’an’da böyle bir ayet yoktur.

İslâm’ın muhafazasını esas aldığı beş temel değer vardır. İslâm dini, akıl, din, can, ırz ve malın korunmasına büyük ehemmiyet göstermiştir. Hatta kıyas ve diyetle birlikte hadler, İslâm’ın muhafazasını esas aldığı beş temel değerlerin korunması ilkesinin önemli bir parçasını teşkil eder. Bütün bunların kul hakkıyla ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Kul hakkı denildiğinde aklımıza genellikle maddî haklar gelir. Yani birinin malına ya da parasına el koymak, borcunu ödememek, diyet hakkı, birinin maddî olarak kaybına sebep olmak gibi şeyler düşünülür. Oysa haklar maddî ve manevî olmak üzere ikiye ayrılır. Manevî kul hakları en çok ihlâl edilen ve pek önemsenmeyen ve helalleşilmesi gereken haklardır. Trafik kurallarına uymamak kul hakkı ihlali midir? Bu çerçevede düşünüldüğünde trafik kurallarının tesbitinde hem sürücülerin, hem yayaların hakları/maslahatları da gözetilmelidir. Örneğin kırmızı ışığın süresi yerine göre 60 sn., yerine göre 30 veya 15 sn.’ye olarak ayarlanabilir. Burada tüm kesimlerin hakları gözetilerek bu iş yapılmalıdır.

⁵ Muhammed Hamidullah, *İslâm Anayasa Hukuku*, Ed. Vecdi Akyüz, İstanbul 1995, s. 280.

⁶ Mustafa Çağrı, *Anahatlarıyla İslâm Ahlâkı*, İstanbul 1991, s. 185 - 186.

⁷ Banu Gürer, *Din Eğitiminde Bir Değer Olarak “Kul Hakkı” Kavramı*, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 44, 2013/1, s.223.

⁸ Örnek olarak bk., Ahmet Kerem Sever, *Kul Hakkı*, Işık Yayınları, 7. bsk., İzmir, 2008, s. 11

Kısaca diyebiliriz ki, klasik kaynaklarımızda “*Hukûkullah*” (Allah hakları) ve “*Hukûku'l-İbâd*” (insan hakları) olarak telakki edilen hususlar, aslında bugünkü dünyamızda “*haklar*” veya “*insan hakları*” şeklinde gündeme gelmekte ve önemi git gide artmaktadır. Haklar konusu dinin ve Hz. Peygamber’in alanı içerisinde yer almaktadır. Dini ve Hz. Peygamber’i bunun dışında düşünmek dini bilmemek ve anlamamak demektir. Pek çok problemin, hakların ihlalinin kaynaklandığı da bir gerçektir. Dolayısıyla haklara saygı ve hakların korunması dinî bir gerekliliktir.

III-Hadisler Bağlamında Kul Hakkı Olgusu

Hz. Peygamber’in, hayatı boyunca öncelendiği konular arasında kul hakkı konusundaki hassasiyeti dikkatimizi çekmektedir. O, üzerinde hiç kimsenin hakkının kalmasını istememiştir. Bu anlayış ve uygulamasıyla bütün insanlığa örnek olacak asil davranışlar sergilemiştir. Dolayısıyla zulmetmemeye dikkat etmenin, başkasına zarar vermemenin, halkın malını haksız yere telef etmekten ve gasp etmekten kaçınmanın gerekli olduğunu belirten birçok hadis, bu alana dair temel prensipler de ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber, borçlu olarak ölen kişinin cenaze namazını kılmamıştır.⁹ Aynı zamanda ganimet malından alan yani kamu malını gasbeden kişinin cenaze namazını da kılmamıştır.¹⁰ Şehitlik gibi üstün bir mertebeye ölen bir kişinin dahi affedilmeyen tek günahı varsa, kul hakkı olarak vurgulanmıştır. Kaçmayarak, yalnız Allah'tan sevap bekleyip sabrederek, düşmana karşı durduğun halde öldürülürsen, borçlarından başka bütün günahlarına kefarete olur. Bütün bunlar, Hz. Peygamber’in kul hakkına ne kadar önem verdiğini ortaya koymaktadır.

Kul hakkının ne kadar önemli olduğunu ve ahirete bırakılmaması gerektiği konusunda şu hadis belirleyici bir perspektif getirmektedir: “*Kimin üzerinde din kardeşinin ırzı, namusu veya malıyla ilgili bir zulüm varsa altın ve gümüşün bulunmayacağı kıyamet günü gelmeden önce o kimseyle helalleşsin. Yoksa kendisinin sâlih amelleri varsa, yaptığı zulüm miktarınca sevaplarından alınır, (hak sahibine verilir.) Şâyet iyilikleri yoksa, kendisine zulüm yaptığı kardeşinin günahlarından alınarak onun üzerine yükletilir.*”¹¹ Başka bir hadiste Peygamberimiz, “*Müflis kimdir, biliyor musunuz?*” diye sordu. Ashâb: - Bizim aramızda müflis, parası ve malı olmayan kimse, dediler. Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem: “*Şüphesiz ki ümmetimin müflisi, kıyamet günü namaz, oruç ve zekât sevabıyla gelip, fakat şuna sövüp, buna zina isnâd*

⁹ Müslim, Ferâiz, 14; Tirmizi, Cenâiz, 69; Nesai, Cenâiz, 67.

¹⁰ Ebu Dâvud, Cihâd, 133; İbn Mâce, Cihâd, 34.

¹¹ Buhârî, Mezâlim 10, Rikâk 48

ve iftirası yapıp, şunun malını yiyip, bunun kanını döküp, şunu dövüp, bu sebeple iyiliklerinin sevabı şuna buna verilen ve üzerindeki kul hakları bitmeden sevapları biterse, hak sahiplerinin günahları kendisine yükletilip sonra da cehenneme atılan kimsedir” buyurdular.¹² Yukarıda geçtiği üzere kul hakları, maddî ya da manevî olabilir. Hadisten anlaşılıyor ki, kişinin ibadet ve taatleri, üzerinde bulunan kul haklarını affettirmez. Kul hakları, ibâdet ve taatin ve her çeşit iyiliğin sevabını ortadan kaldıracaktır. Gerçek müflis, ibadet ve taatı olduğu halde, üzerinde bulunan haklar sebebiyle, bu amellerin sevabı hak sahiplerine verilince, kıyamet gününde cehenneme girmeyi hak edenlerdir.¹³ Zulüm, insan hayatının her alanı ve safhasıyla ilgili olabilir. Namus, şeref, haysiyet ve hürriyet gibi yüce duygular, hayatın temelini teşkil eder. Bunlara tecâvüz, zulmün en büyüklerinden sayılır. Diğer taraftan mal, can, yaşama hakkı, kazanç elde etme, teşebbüs hürriyeti ve benzeri hususlar maddî hayatın temel unsurları olup, bunlara yönelik haksızlıklar, zulmün daha yaygın olanı ve bilineni kabul edilir. Kişi, kendilerine zulmettikleri kimselerle önce helâlleşmeli, sonra da tövbeye yönelmelidir. Bu helâlleşme, şayet üzerlerinde maddî haklar varsa onu ödeme, dünyada üzerlerine terettüp eden cezayı çekme, hak sahipleriyle helalleşme ve neticede Allah’a tövbe etmekle mümkündür. Kıyamet günü, günahkâr birinin sevapları varsa, yaptığı zulüm veya işlediği günah sebebiyle, onun sevapları hak sahiplerine verilir. Şayet bu alınan sevapları, haksızlıklarını karşılamazsa, o takdirde hak sahiplerinin günahlarından alınıp onun üzerine yükletilir; böylece kimsenin kimsede hakkı kalmaz. Bu, ilâhî adâletin gereğidir.¹⁴

Kul hakkına terettüp eden şeyin, az veya çok olması fark etmemektedir. Peygamberimiz bu durumu şöyle anlatır: *“Yemin ederek bir müslümanın hakkını alan kimseye, Allah cehennemi vâcip kılar, cenneti de haram eder.”* Bir adam dedi ki: - Ya Rasûlallah! Şayet o küçük ve değersiz bir şey ise? Bunun üzerine Peygamberimiz: *“Misvak ağacından bir dal bile olsa böyledir”* buyurdu.¹⁵ Trafikte, ticari hayatta yalan yere yemin edilerek bir hakkının gasbı çokça rastlanmaktadır. Davalı ve davacının, olaya tanıklık eden şahitin dürüstlüğü son derece riayet etmesi gerekir. Nitekim hukuk sistemini aldatmak yoluyla kul hakkını ihlâl etmek hadislerde ciddî bir günah olarak vurgulanmaktadır: *“Ben sadece bir beşerim. Sizler bana yargılanmak üzere geliyorsunuz. Belki sizin biriniz, delilini getirmekte diğerinizden daha becerikli ve daha üstün anlatımlı olabilir. Ben de dinlediğime göre o kimsenin lehinde*

¹² Müslim, Birr 59. Ayrıca bk. Tirmizî, Kıyâmet 2

¹³ Çakan İ.L., Küçük R., Kandemir Y., *Riyâzü’s-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, Erkam Yay., İstanbul, 2006, II, 169.

¹⁴ Çakan İ.L., Küçük R., Kandemir Y., age., II, 150-151

¹⁵ Müslim, İmân 218. Ayrıca bk. Nesâî, Kudât 30; İbni Mâce, Ahkâm 8

hüküm veririm. Kimin lehine kardeşinin hakkını alıp hüküm vermişsem, ona cehennemden bir parça ayırmış olurum."¹⁶ Peygamberimiz, kendisine vahiy nazil olmayan konularda zâhire göre ve şeriatın öngördüğü kâidelere riâyet ederek hüküm verir. Bu hüküm, zâhirî kâidelere uygun ve âdil bir hükümdür. Kişi veya şahitler yalan söylemiş, yalan yere yemin etmişlerse, hüküm veren hükmünde hata etmiştir denilemez. Haksız yollardan biriyle başkasının hakkını gasbeden âhirette cehennemi hak eder.

Yukarıdaki hadiste geçen yemin, yalan yere edilen yemindir. Yalan yemin ile veya helâl olmayan herhangi bir yolla, bir Müslümanın hakkını almak, zulümdür. Yalan yere yemin eden kimse, bu hareketinin helâl olduğuna inanarak böyle davranırsa, dinden çıkar, kâfir olur. Bu takdirde ebediyen cehennemde kalır. Yemini helâl görmez, fakat bile bile yalan yere yemin ederse, o takdirde de bu yalancılığının ve zulmünün cezasını cehennemde çeker. Ancak, ebediyen cehennemde kalmaz. Allah Teâlâ'nın, böyle bir kimseye cehennemi vâcip, cenneti haram kılmasının sebepleri bunlardır. Bir Müslümanın alınan hakkını sadece maddî haklardan biri olarak düşünmek doğru olmaz. Hadiste "Müslümanın hakkı" diye özellikle belirtilmesi, gayr-ı Müslim'in hakkının helâl sayıldığı gibi bir düşünceyi akla getirebilir. Oysa gayr-i müslimin hakkı da aynı şekilde haramdır. Müslümanın hakkını almanın hükmü ne ise, gayr-i Müslim'in hakkını almanın hükmü de aynıdır. Bu hakkın az veya çok, küçük veya büyük olması da haksızlığın hükmünde bir değişiklik meydana getirmez.¹⁷

Müslüman, Müslümanın kardeşidir. Ona zulüm ve haksızlık yapmaz, yardım kesmez ve onu hakir görmez. Her Müslümanın kanı, malı ve ırzı, başka Müslümana haramdır."¹⁸ Hadis şârihi İbn Battâl (ö. 449/1057), mazluma yardım etmenin her Müslümanın üzerine farz-ı kifâye olduğunu, devlet başkanına ise bunun farz-ı ayn olduğunu söyler. Müslüman, güven veren ve kendisine güven duyulan kimsedir. Şahsî menfaati veya nefsânî istek ve arzuları için din kardeşini feda etmesi, onun aleyhine olacak davranışlar içine girmesi câiz değildir. Çünkü "Müslüman, elinden ve dilinden diğer Müslümanların zarar görmediği kimse-dir"¹⁹, "Kendi nefsi için arzu ettiği bir şeyi, din kardeşi için de arzu etmeyen

¹⁶ Buhârî, Şehâdât 27, Hıyel 10, Ahkâm 20; Müslim, Akdiye 4. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Akdiye 7, Edeb 87; Tirmizî, Ahkâm, 11,18; Nesâî, Kudât 12,33; İbn Mâce, Ahkâm 5. Nitekim Allah Teala şöyle buyurmuştur. "Kim bir hata işler veya bir günah kazanır da sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa, şüphesiz iftira etmiş, apaçık bir günah yüklenmiş olur." Nisâ 4/112.

¹⁷ Çakan İ.L., Küçük R., Kandemir Y., age., II, 159

¹⁸ Müslim, Birr 32. Ayrıca bk. Buhârî, Edeb 57; Ebû Dâvûd, Edeb 47; Tirmizî, Birr 24; İbni Mâce, Duâ 5

¹⁹ Buhârî, İmân 4, 5.

kimse gerçek mü'min olamaz"²⁰, "Din kardeşin, zalim de mazlum da olsa ona yardım et."²¹ hadisleri bu noktalara dikkat çekmektedir. Zulmün ve haksızlığın her çeşidi dinimizde yasak ve haram kılınmıştır. Zâlimin zulmüne engel olmak, hem de mazluma yardımcı olmak yani her iki kesimle ilgilenmek hadiste vurgulanmaktadır. Trafik kurallarına uyulması da kul haklarıyla yakından ilişkili bir konu olup, aynı şekilde kul hakkının her yerde geçerli olduğunun bilincinde olan bir kişi, trafikte meydana gelen bir kazada suçlu olduğu halde karşı tarafı haksız yere suçlamayacak ve böylece aralarındaki olay hakkaniyete göre çözümlenecektir.

Kural ihlali sonucu yaşanacak maddi ve manevi zararların kul hakkıyla doğrudan ilgili olduğu bir gerçektir. Trafik kuralları hiçbir şekilde küçümsenmemelidir. Çünkü bu kurallar çok acı tecrübelerin sonucunda konmuştur. Dolayısıyla her ihlal kul hakkına girer. Konuyla ilgili bir örnek verecek olursak; kuralları uygulayan bir kişi, kendi şeridinde giderken karşıdan dikkatsiz olarak gelen bir sürücü gelip ona çarpar ve neticede can ve mal kaybı yanında yaralanma meydana gelir. Bu kazayı irdelediğimizde burada en büyük kul hakkının söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Eğer burada kul hakkı söz konusu değilse hiçbir yerde söz konusu olamaz. "Kıyâmet gününde hak sahiplerine bütün haklarını ödeyeceksiniz. Hatta boynuzsuz koyun (kendisine vuran) boynuzlu koyundan (kısas yoluyla) hakkını alacaktır."²² hadisi esasında şu ayetin de açılımı, tefsiri olmaktadır: "Zerre miktarı hayır ve iyilik yapan onun mükâfatını, zerre miktarı şer ve kötülük yapan da onun cezasını görür"²³ Mutlak adâlet, Allah Teâlâ'nın adâleti olup, hesap gününde tecelli edecektir. İman edenler için, âhiret inancı bütün dünyevi müeyyidelerin önünde ve üstündedir. Her çeşit zulmün âhiretteki cezası da şiddetlidir. İnsanların haklarına tecavüzün her çeşidi zulümden sayılır. "Kim bir karış miktarı bir yere haksız olarak zulümle sahip olursa, o yerin yedi katı boynuna geçirilir."²⁴ Müslümanın, Müslüman kardeşine zulmetmemesi bir temenni değil bir emirdir. Her haksızlık bir çeşit zulümdür. "Rasûlullah (s.a.s.) bir gün; 'Vallahi iman etmiş olamaz, Vallahi iman etmiş olamaz, Vallahi iman etmiş olamaz' buyurdular. Bir sahabi, 'Kim iman etmiş

²⁰ Buhârî, İmân 7.

²¹ Buhârî, Mezâlim 4; İkrâh 6. Ayrıca bk. Tirmizî, Fiten 68

²² Müslim, Birr 60. Ayrıca bk. Tirmizî, Kıyâmet 2

²³ Zilzâl, 99/7-9.

²⁴ Buhârî, Mezâlim 13, Bed'ül-halk 2; Müslim, Müsâkât 139-142. Ayrıca bk. Tirmizî, Diyât 21

olamaz, ey Allah'ın Resûlü?' diye sorunca, Rasûlullah (s.a.s): 'Komşusunun, kötülüğünden emin olmadığı kimse' diye cevap verdiler."²⁵ Dolayısıyla hadis, komşular arasındaki kul hakları ihlallerine dikkat çekmektedir.

IV-Dinin Trafikle Olan İlişkisi

Din, insanlara gönderilmiş kurallar bütünüdür. Bu dünyada her şey insanlar için yaratılmıştır. Din, kitap ve peygamber hepsi, insanlar için gönderilmiştir. Yeryüzünde insan olmasa dinin, kitabın, peygamberin gönderilme gerekçesi ve işlevi de kalmazdı. Dolayısıyla her şey insan için olduğuna göre, bu saydıklarımız amaç değil, araçtır, amaç insan ve insanın mutlu ve huzurlu olmasıdır. Çünkü evrendeki her şey; tabiat âlemi, hayvanlar âlemi insan için yaratılmış ve insanın hizmetine/kullanımına sunulmuştur. Dolayısıyla dinin ilişkili olmadığı bir alan söz konusu değildir. Kimi yerde doğrudan, kimi yerde dolaylı olarak bir ilişki söz konusudur. Trafik konusu da işte bunlardan birisidir. Normal trafikte uyulması gerekenler, tedbir mahiyette olanlar, kaza esnasında takınılacak tavır ve davranışlar, kazadan sonra da yapılması gereken hususlar hep çerçevede düşünülmesi gerekli olan hususlardır. Örneğin olaylara karşı tedbir mahiyetinde şu hadisi analiz edebiliriz. Medine'de bir ev, geceleyin ev halkı ile birlikte yanmıştı. Durum Peygamber efendimize haber verilince: – "Ateş size düşmandır. Uyuyacağımız zaman onu söndürünüz" buyurdular.²⁶ Hadiste geçen "ateş düşmandır" ifadesinden düşman sizin canınıza, malınıza nasıl zarar veriyorsa, ateş de canınıza ve malınıza zarar verir, dolayısıyla bu konuda tedbir alınması söz konusu ediliyor. Trafik konusunda da canımıza ve malımıza zarar gelmemesi için gereken tedbirlerin alınması öncelikle söz konusu edilmelidir. Örneğin trafikte emniyet kemerinin bir tedbir olarak takılması pek çok canı kurtarabilmektedir. Öncelikle şunu belirtelim ki, İslam Dini, insanın ahlaklı, hakka ve adalete riayet eden, erdemli, dürüst, yardımsever, hoşgörülü kısaca iyi bir insan olmasını istemektedir. Erdemli insanlardan oluşan bir toplumda kuşkusuz erdemli davranışlar olacaktır. Dolayısıyla bu tür özelliklere sahip bir insan, trafiğin her alanında yapıcı ve olumlu davranışlar sergileyecektir. Böyle bir kişi, hem öncesinde, hem kaza esnasında, hem de kaza sonrasındaki durumlara karşı olgun hareketler sergileyecektir. Şu vereceğimiz hadisler, bu olgun insanın inşa edilmesini öngörmektedir:

²⁵ Buhârî, Edeb 29.

²⁶ Buhârî, İstî'zan 49; Müslim, Eşribe 101. Ayrıca bk. İbn Mâce, Edeb, 46

"İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olandır."²⁷ "Hoşgörülü davran ki sana da hoşgörü ile davranılsın."²⁸ "Müslüman kardeşini hor görmesi kişiye kötülük olarak yeter."²⁹ "Yumuşak huydan yoksun olan, iyilikten de yoksun olur."³⁰ "Merhamet etmeyene merhamet edilmez."³¹ "Her iyilik sadakadır."³² "Müslümanın birbirlerine küfretmesi fasıklık, öldürmesi ise küfürdür."³³ "Sizin hayırlınız iyiliği umulan ve kendisinden kötülük gelmeyeceğinden emin olunanızdır. Kötünüz ise; kendisinden iyilik ümit edilmeyen ve kötülüğünün dokunmayacağından emin olunamayandır."³⁴ Bir sahabi, Hz. Peygamber'in, yedi şeyi emrettiği, yedi şeyi de yasakladığını ifade etmiştir. Bunlar arasında şunlar yer almaktadır: Hastayı ziyaret etmek, cenazeye katılmak, yemini bozmayıp yemin üzere devam etmek, zulme uğrayana yardım etmek.³⁵ Buradaki hadislerin her birinin muhtevasından trafikle ilgili pek çok ilke çıkarmak mümkündür. Başka bir hadiste de Peygamber Efendimiz, "Kul, kardeşinin yardımında bulunduğu sürece, Allah da kuluna yardım eder" buyururlar.³⁶ Bir kazada yaralıların yardımına koşmak açısından bu hadisi değerlendirebiliriz. Gazzâlî (ö.505/1111) Müslümanların birbirlerinin kardeşleri olması ilkesinden hareketle kardeş olmanın hakkını malda, nefiste, dilde ve kalpte olarak tasnif etmekte, affetmeyi, kardeşi için dua etmeyi, kardeşine karşı ihlaslı davranmayı, vefakâr olmayı, kolaylık göstermeyi ve ona zorluk çıkarmamayı ve zora düşürmemeyi kardeş olma hakkının gerekleri arasında sıralamaktadır.³⁷ Dolayısıyla trafik alanları, burada uyulması gereken kurallar, sürücüler arasındaki anlaşmazlıkların çözümü gibi konular dinden vâreste değildir. Kul hakkı kavramı düşünüldüğünde ve gündeme geldiğinde insanlar arasındaki pek çok ihtilaf çok kolay bir şekilde çözümlenecektir.

Hz. Peygamber, bir hadisinde doğan her gün için sadaka verilmesi gereğinden söz eder. Sahabe, kendilerinin bu kadar mal varlıklarının bulunmadığını

²⁷ İbn Hacer el-Askâlani, *el-Metâlibu'l-Âliye*, Beyrut, trs., I, 264.

²⁸ Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, I, 248.

²⁹ Müslim, *Birr*, 32, 23.

³⁰ Müslim, *Birr*, 23.

³¹ Buhârî, *Edeb*, 18; Müslim, *Fedâil*, 65.

³² Buhârî, *Edeb* 33; Müslim, *Zekât* 53. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, *Edeb* 60; Tirmizî, *Birr* 45

³³ Buhari, *İmân*, 36, *Edeb*, 44, *Fiten*, 8; Müslim, *İmân*, 116. Nitekim Allah şöyle buyurmuştur: "İlâhlarına küfretmeyin, cahillikle onlar da sizin Rabbimize küfredeler." *Enâm*, 6/108.

³⁴ Buhârî, *Edeb*, 29; Müslim, *İmân*, 73.

³⁵ Buhârî, *Cenâiz* 2, *Mezâlim* 5, *Nikâh* 71, *Eşribe* 28; Müslim, *Libâs* 3. Ayrıca bk. Tirmizî, *Edeb* 45; *Nesâi*, *Cenâiz* 53

³⁶ Müslim, *Zikr* 37-38)

³⁷ *İmâm-ı Gazzâlî, İhyâu Ulûm'i-din*, çev. Ali Arslan, c. IV, İstanbul 1981, s. 318.

hatırlatınca O, sadakanın birçok çeşidinin bulunduğunu şöyle ifade eder: “*Âmâyâ rehberlik etmen, sağır ve dilsiz anlayacakları bir şekilde anlatman, ihtiyacı olanın ihtiyacını gidermesi için ona rehberlik etmen, derman arayan dertliye yardım için koşuşturman, koluna girip güçsüze yardım etmen, konuşmakta güçlük çekenin meramını ifade edivermen, bütün bunlar sadaka çeşitlerindedir.*”³⁸ Buradaki hadiste işlenen hususların hemen hepsi yayalarla ilgili olup insanlara yardımcı olunması istenmektedir. İşte bu anlayışı ve terbiyeyi almış olan bir minibüs şoförünün trafik ışıklarında bekleyen engelli bir vatandaşı, aracından inerek yolun karşısına geçirdiği mobese kameralarında görüntülenmiş olup, esnaf Odası, minibüs şoförünü bularak çeyrek altınla ödüllendirmiştir. Buna benzer haberler medyada yer almaktadır. Ancak bu tür hareketlerden o kadar uzak kalınmış ki, bunlar yapılıncı haber olabilmektedir. Halbuki bu tür davranışlar sıradan hareketler olmalıdır. Karşıdan karşıya geçmek isteyenlere yol vermek, başkasını kendisine tercih etmek yani diğer insanlara öncelik tanımak (isar), trafikte sıkışmış birisine yolu açivermek bir Müslümana en çok yakışan davranış biçimi olmalıdır.

İnsanlardaki dinî değerlerin ne denli etkili olduğunu ve bunun toplum düzenindeki tesirini 1998 yılbaşının ramazan ayına denk gelmesi sebebiyle bir önceki seneye göre olaylarda aşırı bir düşüş meydana gelmesinde görmek mümkündür. İstanbul’la ilgili verilen rakamlar mukayeseli olarak şöyledir.³⁹

İstanbul’daki olaylar	yılbaşı (1997)	yılbaşı (1998, ramazan)
Trafik kazası	545	29
Kazada yaralanma	222	25
Alkollü araç kullanma	379	91
Alkol koması	795	9
Alkollü kavga	642	27
Kavgada yaralanma	483	19

Rakamlardaki düşüş şaşırtıcı oranlardadır. Ramazan ayının insanlar üzerindeki olumlu etkisi, kendini göstermektedir. Sadece bu oranlar İstanbulla sınırlı olmadığı, diğer illerde de benzer olduğu, hatta bazı illerde daha fazla düşüşlerin olacağı tahmin edilebilir.

İnsanlara zarar vermemenin de sadaka olduğu bir hadiste belirtilir.⁴⁰ Hadis, insanlara ve topluma zarar vermemeyi, hiçbir iyilik yapamayanlar için başlı

³⁸ Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 168-169, 154.

³⁹ Erdiñç Ahatlı, “Uyuşturucu ve Bağımlılık Yapan Maddeler Konusuna İslamın Bakışı”, Diyanet İlmi Dergi, c.37, sayı:3, Ank., 2001, s. 125. İstanbul Emniyet Müdürlüğü’nün olaylarla ilgili vermiş olduğu bilgi için bk. Yeni Şafak 6 Ocak 1998, sh. 7.

⁴⁰ Buhârî, Itk 2, Zekât 30, Edeb 33; Müslim, İmân 136, Zekât 55.

başına bir iyilik olarak önümüze koymaktadır. İnsan, iyilik yapamıyorsa, en azından kötülük yapmamalıdır. Bu da neticede kendisi için bir iyiliktir. Kötülük yapmamayı bile bir iyilik olarak değerlendiren dinimiz, hayır ve iyilik idealine ne kadar önem verdiğini ortaya koymaktadır. Bütün bunlar gösteriyor ki, Müslüman toplumu iyiler ve iyilikler toplumdur. Ondan da önce zararsızlar toplumdur. Artık hem iyilik yapmayıp hem de kötülük işlemekten geri durmayanlar düşünsünler.⁴¹

“Ümmetimin iyi-kötü bütün amelleri bana gösterildi. İyi işlerinin içinde, gelip geçenlere eziyet veren şeylerin yollardan kaldırılmasını da buldum. Kötü amelleri arasında da mescidde temizlenmeden bırakılmış balgamı gördüm.”⁴² Ümmetin bütün amelleri konusunda Hz. Peygamber’in bilgilendirilmesi onun bir özelliğidir. Peygamber Efendimiz, burada belki birçok insanın iyilik ve kötülük olduğu hakkında herhangi bir fikre sahip bulunmadığı iki konuyu dikkatlere sunmaktadır. Gelip geçenleri rahatsız eden, yani yaya ve vasita trafiğini şu veya bu şekilde sıkıştıran, engelleyen sebeplerin yollardan uzaklaştırılmasını, iyilik ve hayır olarak öğütlemektedir. Yollardaki çer-çöp, taş-toprak, tükruk-balgam gibi tabii; afiş, reklam, yazı, resim, yaya kaldırımına park edilmiş otomobil gibi sun’i rahatsızlık âmillerinin tümünün yollardan temizlenmesi tam bir iyiliktir. Yürürken ayağın ucuyla yol ortasından kenara atılacak bir taş bile, bir iyilik olarak değerlendirilmektedir. Yeter ki iyilik düşünce ve bilincine sahip olunsun.⁴³ Yolların caddelerin temiz tutulması, kirletilmemesi de fevkalade önemlidir. Yol kenarlarının yeşillendirilmesi ve ağaçlandırılması da o derece önemlidir. Bütün bunlara hadisler doğrudan temas etmektedir. “Müslüman bir kişi bir ağaç diker de ondan insan, hayvan veya kuş yerse, bu yenen şey kıyamet gününe kadar o Müslüman için sadaka olur.”⁴⁴ Ağaç dikmeye ve yeşile bunca teşvikten sonra, unutmamalıyız ki çevre temizliği ve korumacılığı dünyayı imar etmek değil, insanları hakka, hakikate, yaratılmışlara şefkate ve hizmete çağırarak ve alıştırmaktır. Yani başlı başına bir tebliğ görevidir. “Yaş kesen, baş keser” diyen atalarımız için bir başka yönünü ne güzel ifade etmişlerdir.⁴⁵

Şüphe yok ki, trafik kuralları insanların canlarını ve mallarını korumak maksadıyla, ferdin ve toplumun maslahatı için konduğu için bu kurallar riayet edilmesi gerekenlerdendir. Bunun için trafik kurallarını vatandaşlara uygulamak

⁴¹ Çakan İ.L., Küçük R., Kandemir Y., age., I, 446.

⁴² Müslim, Mesâcid 57. Ayrıca bk. İbn Mâce, Edeb 7

⁴³ Çakan İ.L., Küçük R., Kandemir Y., age., I, 449-450.

⁴⁴ Müslim, Müsâkât 10

⁴⁵ Çakan İ.L., Küçük R., Kandemir Y., age., I, 479.

gerekir.⁴⁶ Bu gerekliliğin kaynağı ise şer'î naslardır. Zikredilen ayet ve hadis bu naslardanır. Bu kurallara aykırı davranmanın suç olduğu, bu kurallara muhalefet etmenin, kazanın meydana gelişinin ve tehlikesinin çeşidine göre belirlenmiş cezayı gerektirdiği ve takdirin hâkime ait olduğu aşağıda zikredilecektir.⁴⁷

Trafik kurallarına uymak hem bir vatandaş olarak hem de bir Müslüman olarak uymak bir gerekliliktir. İbn Useymin'e trafik işaretleri hakkında sorulan bir soruya o, şöyle cevap vermiştir: "Trafik işaretlerine uymamak caiz değildir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *'Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Rasûlüne ve içinizden ülü'l-emre itaat edin.*'⁴⁸ Bu işaretleri yetkili kişiler koymuştur. Bazı işaretler insana "dur" der, bazı işaretler de insana "geç" der. Bu işaretler söz konumundadır. Sanki bu işaretle veliyyü'l-emr sana "geç" veya "dur" der. Veliyyü'l-emre itaat etmek ise vaciptir. İster boş yolda olsun, ister başkasının ihtiyacı için yolu açmak durumunda olsun (trafik işaretlerine uyma konusunda) fark yoktur."⁴⁹ Trafik kuralları hakkında konulmuş hükümlere uymanın vacip mesabesinde olması, hem dîni hem de aklî bir sonuçtur. Toplumun güvenini ve maslahatını karşılamak için konan bu kurallara itaat etmek gerekli olmasaydı bu kuralların konması bir saçmalık ve vakit kaybı olurdu.⁵⁰

V-Trafikte Kul Hakkı İhlalleri

Müslüman olmayan bir devlet tarafından konmuş olsa dahi İslam dininin temel ilkelerine ters düşmeyen trafik kuralları, Müslümanlar için bağlayıcıdır. Çünkü bu kurallar insanın maslahatı için konmuştur. İnsanın can ve malını koruyan bir kuralın Kur'ân'da geçmesi gerekmez. Trafikteki her kuralsızlık ya canda ya da malda zarara neden olduğuna göre, 'din kökenli değildir' gerekçeyle trafikteki kuralsızlık için iki sonuçtan birini onaylamak durumunda kalırız. Ya İslam, insanın canını ve malını önemsememektedir, ya da İslam insanları bazı yerlerde başıboş bırakmıştır. Bu iki varsayım da doğru olamaz. İslâm, insanı ve insanın malını korumayı temel beş ilkesinden biri görmüştür. Trafik kuralları insan için ve insanın lehine konmuş kurallar ise, trafikteki kural ihlallerinin dindeki adı kul hakkıdır.⁵¹ Hz. Peygamber'in kısa söz ile derin anlamlar ihtiva eden

⁴⁶ Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletüh*, Dımaşk 1984, VI, 700-703.

⁴⁷ Atalay, agtez, s. 36.

⁴⁸ Nisa 4/59.

⁴⁹ İbn Useymin, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sâlih et-Temîmî, *Fetâvâ ve tevcihat fi'l-icâze ve'r-rahâlât*, by. trs., s. 80.

⁵⁰ Atalay, agtez, s. 35

⁵¹ Nureddin Yıldız Hoca ile Kul Hakkı üzerine <http://dergi.altinoluk.com/index.php?sayfa=yillar&MakaleNo=d298s006m1> erişim 3.2.2016

ifadelerinden olan *"zarar yoktur, zarara karşılık zarar vermek de yoktur"* hadisi, her türlü zararı yasaklanmaktadır.⁵² Bu kural hayatın her alanında geçerli olacak bir kuraldır. *"Mazlumun bedduâsından sakınınız Çünkü onun duasıyla Allah arasında perde yoktur"*⁵³

Sosyal hayatta insanlar arasındaki ilişkilerde adaletin, dengenin gözetil-meyişi bütün münasebetleri bozduğu gibi eşya ile ilişkilerde de dengenin, stan-dardın göz ardı edilmesi yıkım ve çöküşü beraberinde getirir. Buna göre bir ül-kenin yolları kullanılan malzemeden teknik donanımına, inşa biçimine varıncaya kadar standartlarına uygun inşa edilmeli, kendi tabii-fitri kuralı neyi gerektiri-yorsa o yerine getirilmelidir. Mesela antlaşmaya aykırı olarak malzemeyi eksik kullanmak dünyada o işin fesadını, ahirette de azabını gerektirir. Oysa Mutaffifin suresinde insanların peşine düşmedikleri çok basit hak ihlallerinin bile kayda geçtiği, hesap gününde bunlar için büyük bir mahkemenin kurulacağı ve haksız-lıkların hesabının sorulacağı açık bir şekilde anlatılmaktadır. Mezkûr ayeti yol inşaatına uyguladığımızda antlaşma hükümlerine aykırı hareket etme, hileyi ka-mufle etme, standardı düşürme ihlal edilmiş bir kul hakkı olarak sahibi eylemde bulunan adına kayda geçmektedir ki hesabı mutlaka sorulacaktır.⁵⁴

Kul hakkı olarak günümüzde yaygın olarak ortaya çıkan şu örneklerden bahsedebiliriz: Şoförün, kendi otomobilinin frenlerinin bozuk olduğunu bildiği halde otomobili kullanması. Arabasının sinyal lambalarının çalışıp çalışmadığını kontrol etmeden yola çıkan ve lambalardan birinin bozuk olması sebebiyle kaza yapması. Karayollarında özellikle alkol, uyuşturucu ve keyif verici madde kulla-narak kazaların meydana gelmesi. Otomobil kullanırken uyuyarak önündeki araca çarpması. Şehirlerarası yollarda yeterince dinlenmeden saatlerce araç kul-lanan sürücülerin trafik kazalarına sebep olmada önde geldiği yapılan istatistiki veriler arasındadır. Aşırı hız, hatalı sollama, trafik işaretlerini önemsememek, araçların teknik bakımını yapmamak vb." nedenlerle gerçekleştiği göz önüne alı-nırsa, kazalara sebebiyet vermede sürücü unsurunun çok büyük bir önemi ol-duğu görülmektedir. Hızını yol ve trafik koşullarına göre ayarlamamak, hızla tali yoldan ana yola çıkmak, kavşağa hızlı girip, sağdaki araca öncelikle geçiş hakkı vermemek, hızla giderken virajda sollamak, hava ve yol koşullarına aldırış etme-den yolda seyretmek, tehlikeyi gördüğü halde hızını azaltmadan aynı hızda sey-

⁵² İbn Mâce, Ahkâm, 17; Malik, el-Muvatta', Akdiye, 3 1; Ahmed b. Hanbel, el-Müsne'd, V, 327.

⁵³ Buhârî, Zekât 41, 63, Meğâzî 60, Tevhîd 1; Müslim, İmân 29, 31. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Zekât 5; Tirmizî, Zekât 6; Nesâî, Zekât 46; İbn Mâce, Zekât 1

⁵⁴ Köse, agm., s. 18-19.

retmek, aşırı hızla kontrolsüz geçiş yapmak, viraja hızlı girip kazaya sebep olmak, kırmızı ışıkta geçme durumu. Bütün bu trafik kurallarının ihlalinde hem kendisinin, yakınlarının, hem de başkalarının canları ve malları için tehlike arz etmektedir. Bunun da kul hakkı ve zarar verme açısından haram mesabesinde olduğunu söyleyebiliriz.

Sürücülerin, yolcuların, yayaların, yol kenarlarında yer alan mekan sahiplerinin kendileri dışındakilere karşı sorumlulukları vardır. Bu mesuliyetlerin yerine getirilmemesi dini literatürdeki karşılığıyla kul hakkının ihlali anlamına gelir. Mesela kırmızı ışığı dikkate almayıp seyre devam etmek kendilerine yeşil ışık yanmış olanların hakkını ihlaldir. Ticaret erbabının kaldırılması işgal etmesi yayaların hakkını ihlaldir. Yayaların araçlara ayrılmış yoldan gitmesi sürücülerin hakkının ihlalidir. Hakkı ihlal edilip de bundan zarar görenler bu dünyada cezasız kalsalar bile kıyamet gününde hesaplaşacaklardır.⁵⁵ Kul hakkını göz önünde bulundurarak ve trafik kurallarına riayet ederek insanların huzurlu bir yolculuk yapmasını sağlamak, sorumluluk bilincine sahip olan her vicdan sahibi insanın görevidir. Maddi hasarlı kazalarda yaklaşık 1 milyar lira tutarında hasar oluşuyor. Bu rakamları tüm dünyaya teşmil ettiğimizde ortaya tüyler ürpertici bir tablo çıkıyor. Madem ki, trafik kurallarını ihlal etmenin bu dünyadaki maliyeti böylesine ağırdır, bunun Allah katındaki maliyetinin de çok yüksek olduğunu unutmamak gerekir.⁵⁶

Yukarıdaki hususlardan hareketle insanlar arası ilişkilerde günümüz açısından kul hakkı bağlamında dikkat edilmesi gereken yeni durumlara da temas etmek gerekir: Meselâ yüksek sesle müzik dinlemek ve yüksek sesle konuşmak kul hakkı kavramının içeriğinde mevcut olan maslahatı, rahatsızlık vermek suretiyle zedelemektedir. Trafik kurallarını ihlâl etmek hem kendi hayatını hem de başkalarının hayatını tehlikeye atmak anlamına gelir ve kul hakkını içerir. Bunlar gibi günlük hayat içerisinde kimi zaman önemsemeden yaptığımız pek çok davranış esasında kul hakkını ihlâl kapsamına girmektedir. Kısacası "modern" zamanın şartları içerisinde insanlar arası ilişkilerin kazandığı çeşitlilik göz önüne alınarak kul hakkı gibi değerler daha geniş örneklerle din eğitiminde ele alınmalı ve hayata geçirilmelidir.⁵⁷

⁵⁵ Köse, agm., s. 17.

⁵⁶ Eyyubi Işıksal, Modern Çağda Kul Hakkı İhlalleri, <http://www.gonuldergisi.com/modern-cagda-kul-hakki-ihlalleri-eyyubi-isiksal.html>, erişim: 3.2.2016.

⁵⁷ Gürer, agm., s. 229.

Kişinin, uyulması gereken bir kuralı ihlal ederek karşı tarafa zarar vermesi durumunda kul hakkının ortaya çıktığı bir gerçektir. Trafikte karşımızdaki kişinin zarar vermeyi bırakalım, korkmasına dahi sebep oluyorsak o kişinin hakkına girmiş oluyoruz. Gereksiz yere onu kornayla rahatsız ettiğimizde de bunun dinen sorumluluğu olan bir hak olduğunu unutmamalıyız. Böylece trafik kurallarına riayet etmenin önemi ortaya çıkmaktadır. Mal ve cana zarar gelmesi fiili hukuku oluşturmaktadır. Ancak zarar hangi aşamada olursa olsun bunun insan ve kul hakkı ihlali olduğunu bilmek gerekiyor. Dinen bundan sorumlu olduğumuzu idrak etmeliyiz. Farkında olunmadan yapılan hatalarda da eğer mümkünse helallik alınması gerekmektedir. Allah huzurunda verilecek hesabın kaçışı olmadığına göre bilinmelidir ki, her ne kadar kanundan kurtulsak da Allah bütün bunları görüyor, melekler fiillerimizi yazıyor ve ahirette bunların bizden hesabı sorulacaktır. Boş yolda dahi olsa kırmızı ışıkta geçmemeği kendimize bir kural olarak alıştırmalıyız. Kırmızı ışıkta geçmeye çalışır ve gelen bir arabanın şiddetli bir fren yapmasına sebep olursak yine kul hakkına gireriz. Çünkü aniden frene yüklenince araç daha fazla benzin harcar ve bu da kul hakkının doğmasına sebebiyet verir.⁵⁸ Bir başkasının aracına hasar verdikten sonra hiçbir şey olmamış gibi gaza basıp kaçan pek çok kişinin varlığından hepimizin haberi vardır.

VI- Trafik ve Kul Hakkıyla İlgili Örnek Bir Çalışma

Trafik ve kul hakkı konusunda günümüzde örnek davranış sergileyenler de vardır. Örneğin Aydın'ın İncirliova İlçesi'nde, sürücü kurslarında "Trafik ve Kul Hakkı" konusunda ders verildiği ifade edilmektedir. Haber şöyledir: Bu konuda bastırılan kitapçık, sürücü adaylarına ve trafik uygulamalarında sürücülere verilmek üzere trafik polislerine dağıtıldı. İncirliova'da Kaymakamlığın öncülüğünde İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Müftülük ve ilçede faaliyet gösteren 3 sürücü kursu tarafından 'Trafik ve Kul Hakkı konulu bir kitapçık bastırıldı. Kitapçıkta yer alan 'Bir insan öldürmek ne kadar günah?', 'Bizim kusurumuzun bir veya birden fazla insanın ölümüne sebep olması ne kadar günah', 'Ölen kişi veya kişilerin ailesi, çocukları ve sevdiklerinin acıları ve haklarını nasıl telafi edeceğiz', 'Bir hayvan öldürmek ne kadar günah?' konu başlıklarındaki bilgiler kurslarda sürücü adaylarına ders olarak da okutulmaya başlandı. Uygulamayla ilgili bilgi veren İncirliova Kaymakamı Adem Ünal, "Günümüzde birçok trafik kazası yaşanmaktadır. Biz de bu kazaların önüne geçmek için ilçe protokolündeki arkadaşlarla 'Trafik ve Kul Hakkı' adlı kitapçığı çıkardık. Trafikte yaşananların çoğu zaman sürücüler arasında kul hakkına neden oluyor. Dinimize göre de birçok

⁵⁸ Reşat Öngören, http://www.zaman.com.tr/ramazan-2015_trafikte-kul-hakkina-girmemeye-dikkat_2117461.html, erişim: 3.2.2016

günah affedilebiliyor ama kul hakkı asla affedilmiyor. Kul hakkı insanlar arasında özel ilişki olduğu için insanlar arasında helalleşmedikten sonra günah olarak üzerimizde kalmaktadır. Birçok kişinin trafikteki rahatını ve huzurunu bozarak ve onlara maddi manevi zarar vererek bu insanlarla yeniden karşılaşarak helalleşmek mümkün olmadığına göre biz de bu kitapçıkla sürücülere hatırlatma yapmak için bu kitapçığı çıkardık. İnsan ve hayvanları çarparak öldürmek dinimizde zaten günah sayılmaktadır. Yaptığımız çalışmalar neticesinde bunun önüne geçmek için bu kitapçığı çıkardık.⁵⁹ Örnek olan bu ve buna benzer çalışmaların yurt çapında yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu konuda bir bilinç oluşturmak gerekir.

VII-Hadisler ve Trafik Olgusu

Hadis kaynaklarını incelediğimizde insan ve toplumun ihtiyacı olan hayatın tüm alanlarıyla ilgili hadislerin var olduğunu müşahade etmekteyiz. Örneğin hadis kitaplarının Kitâbu't-Tıbb, Kitâbu'l-Merda, Kitâbu'l-Libas, Kitâbu'l-Eşribe, Kitâbu'l-Etime, Kitâbu'l-Edeb, Kitâbu'l-Kadâyâ gibi üst başlıklarda yer alan pek çok konuyla ilgili hadisler mevcuttur. Dolayısıyla trafikle ilgili doğrudan veya dolaylı olarak pek çok hadis bulmak mümkündür. Örneğin, Hz. Peygamber, o derece nazik bir insandı ki hayvana binerken dahi hanımlarına yardımcı olurdu.⁶⁰ Hz. Peygamber, hanımlarıyla birlikte bir seyahate çıkmış, hanımları deve üzerindeyken, güzel sesiyle şiirler okuyan ve Hz. Peygamber'in eşlerini taşıyan develerin hızlanmasına, dolayısıyla da hanımların tedirgin olmasına sebep olan Enceşe isimli köleye şöyle seslenmişti: *"Ya Enceşe, aman kristalleri kırma! Dikkatli taşı!"*⁶¹ Hz. Peygamber, bu hadiste kadınların narin ve kırılğan yapılarına, çabucak incinebileceklerine işaretler onların rahatsız olmaması için dikkatli olunması için uyarıda bulunmuştur. O, bu uyarısında kadınları kristale benzeterek onlara karşı ne denli nazik olduğunu göstermiştir. Yine bir seferinde beraberce devenin ayağı kayar, ikisi birlikte düşerler, yardım için koşan Ebû Talha'ya Hz. Peygamber *"Kadına bakın, onunla ilgilenin."* diyerek kendinden çok hanımını düşünmüştür.⁶² Bu da bize bir kaza esnasında zor durumda olan kişilere yardım etmeyi öğörmektedir.

⁵⁹ Haber için bk., <http://www.haberler.com/surucu-adaylarina-trafikte-kul-hakki-dersi-7307670-haberi/> erişim: 3.2.2016

⁶⁰ Buhârî, Megâzî, 38.

⁶¹ Buhârî, Edeb, 111; Müslim, Fedâil, 73.

⁶² İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, Beyrut, trs., VIII, 124.

Toplumsal hayat, insanların sürekli olarak haklar ve vazifelerle karşı karşıya geldiği dinamik bir ilişkiler ağının hâkim olduğu süreci ifade eder. Bu ilişkilerin en yoğun ve somut biçimde yaşandığı ortak alanlar vardır. Bunlardan birisi de yoldur. Umumî yolların menfaatinde bütün toplum müşterektir. Dolayısıyla yolların kullanımında herkes, hak sahibi olduğu kadar, belli kurullarla da bağlıdır. Böyle bir ortamda sürücülerin, yolcuların, yayaların, yol kenarlarında yer alan mekân sahiplerinin kendileri dışındakilere karşı sorumlulukları vardır. Bu mes'uliyetlerin yerine getirilmemesi dînî literatürdeki karşılığıyla kul hakkının ihlali anlamına gelir. Mesela kırmızı ışığı dikkate almayıp seyre devam etmek kendilerine yeşil ışık yanmış olanların hakkını ihlaldir. Ticaret erbabının kaldırımları işgal etmesi yayaların hakkının ihlalidir. Yayaların araçlara ayrılmış yoldan gitmesi sürücülerin hakkının ihlalidir.⁶³

Peygamberimiz, yolların, caddelerin ve sokakların tüm insanların geçiş yaptığı ve herkesin kullandığı yerler olduğunu şöyle ifade eder: *"Yol ve sokaklara oturmaktan sakınınız"* buyurdu. Sahâbîler: -Ya Rasûlallah! Bizim yol ve sokaklara oturmaktan vazgeçmemiz mümkün değil, çünkü lüzumlu işlerimizi orada konuşuyoruz, dediler. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: -*"Vazgeçemiyorsanız ve mutlaka oturmak zorunda kalıyorsanız, o halde yolun hakkını veriniz"* buyurdular. Bunun üzerine: - Yolun hakkı nedir ki, ya Rasûlallah? diye sordular. Peygamberimiz: - *"Gözü haramlardan korumak, gelip geçene eziyet vermemek, verilen selâma mukabelede bulunmak, iyiliği tavsiye edip kötülükten sakındırma vazifesini yerine getirmek"* buyurdular.⁶⁴ Eziyeti kaldırmaya gelince: İbn Hacer, bundan kastın, *"yolu geçenlere daralttığı için, o yolda oturmamakla geçenlerden eziyeti gidermek"*, olduğunu belirtiyor.⁶⁵ Yollar umuma ait yerlerdir. Bir veya birkaç kişinin oraları işgal etmesi ve gelip geçenin hukukuna mani olması kabul edilemez. Bundan dolayı Peygamberimiz sahâbîlere, dolayısıyla Müslümanlara yolun hukukunu açıklama gereğini duydu. Birinci derecede yolların kenarlarının işgal edilmemesini istiyor. Bunu yapmamız mümkün olmadığı belirtilince kerhen şartlı olarak müsaade etmek durumunda kalıyor. *"Gelip geçene eziyet etmemek"* sözüyle kastedilen, onlara yol vermemek, yolu daraltmak, geçenlerin gıybetini yapmak, onları tahkir etmek gibi olumsuz davranışlardır. Bunlar da hepimizin bildiği gibi, dinimizin yasakladığı şeylerdir. Yollar üzerinde oturmaktan sakınmak gerekir.

⁶³ Köse, agm., s. 17.

⁶⁴ Buhârî, Mezâlim 22, İsti'zân 2; Müslim, Libâs 114. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 12

⁶⁵ İbn Hacer el-Askalânî, , Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed, *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Kahire 1301, XI, 11.

Çünkü yollar umûma ait yerler olup fertler tarafından işgal edilmesi doğru değildir. Yollarda oturmak zorunda olanlar, yolların hukukuna riayet etmekle görevlidir.⁶⁶ Hadiste yol ve yaya hakkından bahsedilmesi dikkat çekicidir.

Şu hadislerin de yayaların hakları ve trafikle ilgili olduğu müşahede edilmektedir: “İnsanın her bir eklemi için her Allah’ın günü bir sadaka vermek gerekir: İki kişinin arasını bulman, (haklarında adaletle hükmetmen) bir sadakadır. Bir kimseye bineğine binerken yardımcı olman veya yükünü hayvanına yüklemesine yardım etmen bir sadakadır. Güzel bir söz söylemek sadakadır. Namaza giderken attığın her adıma bir sadaka sevabı vardır. Gelip geçenleri rahatsız eden bir şeyi yoldan alıp atman bir sadakadır.”⁶⁷ “İmân yetmiş yahut altmış küsur şubedir. Bunların en üstünü Lâilaha İllâllah (Allah’tan başka ilah yoktur) sözüdür. En alt derecesi ise yoldan eziyet veren şeyleri gidermektir.”⁶⁸ Yolda yürüyen insanlara veya vasıtalara zarar veren, onları sıkıntıya sokan her şey, meselâ bir taş, bir odun parçası, trafiğin aksamasına sebep olacak hatalı bir davranış, yaya kaldırımına park edilen bir otomobil insanlara sıkıntı veren şeylerden bir kısmıdır. Yaya kaldırımından başka bir park yeri bulamadığı hâlde, insanlara sıkıntı vermemek düşüncesiyle otomobilini daha uzak yere götürüp parkeden kimse, bu iyi niyetinin karşılığını Cenâb-ı Hak’tan mutlaka alacaktır⁶⁹

Hadiste geçen eziyet ifadesinin iman kavramı ile ilişkilendirilmesi dikkate değerdir. Buradaki eziyet kavramı da umumilik ifade eder ve insanlara rahatsızlık veren her türlü haksız uygulama ve eylemleri kapsar. Yolun inşasından kullanımına ve teknik donanımlarına varıncaya kadar eziyet veren bütün her şey buna dahildir. Örneklendirmek gerekirse yol yapımı açısından: Yol inşaatında uygun malzeme kullanmamak, yolun planını standartlara uygun yapmamak, yol üzerine yağ ve mıcır gibi kaygan madde dökmek, yol güvenliğini temin eden çizgi, kedi gözü, oto korkuluk gibi işaret ve araçları koymamak, yağışlı havalarda su birikintisi oluşturacak çukurlar ya da eğimleri bırakmak; sürücüler açısından: Araçların periyodik bakım ve kontrollerini ihmal etmek, iklim şartlarına göre gerekli alet edevatı bulundurmamak, kapasitenin üzerinde yük ve yolcu almak, yolu daraltacak şekilde park etmek, nizami park edenin önünü kapatmak, çıkışını engellemek, süratli ya da çok yavaş araç kullanmak, yağışlı havalarda kont-

⁶⁶ Çakan İ.L., Küçük R., Kandemir Y., age., II, 90

⁶⁷ Buhârî, Sulh 11, Cihâd 72, 128; Müslim, Zekât 56. Ayrıca bk. Müslim, Müsâfirîn 84, Ebû Dâvûd, Tatavvu 12, Edeb 160

⁶⁸ Müslim, İmân, 58; Ebu Davud, Sünnet, 14 .

⁶⁹ Çakan İ.L., Küçük R., Kandemir Y., age., II, 245

rolsüz gidip insanların üstünü başını kirletmek, yüksek sesli müzik çalmak, egzozu gürültü çıkaracak şekilde dizayn etmek, yola çöp atmak (özellikle de otobüs muavinlerinin belli yerleri çöplük haline getirmeleri), yayaları dikkate almamak; yolcular açısından: Şoförü meşgul etmek, yüksek sesle konuşmak, emniyet kemeri takmamak; yayalar açısından: Kaldırımdan gitmemek, yaya geçitlerini kullanmadan rastgele yerlerden karşıdan karşıya geçmek; halk açısından: İnsanlara sataşmak, yolları kirletmek, ticaret erbabının kaldırımları işgal etmesi gibi eylemler sayılabilir. Bunların her birisi eziyettir ve dolayısıyla hak ihlalidir.⁷⁰

“Sizden biriniz namaz kılariken uyku hali bastırırsa, kendisinden bu hal gidinceye kadar yatsın. Çünkü uykulu vaziyette namaz kılan kimse, belki de bilmeyerek, istiğfar edip Allah’tan bağışlanma dileyeceğim derken kendine söver, beddua eder.”⁷¹ hadisi, uykulu araç kullananlar için de bir uyarı mahiyetindedir. Uyku, vücuttaki bazı faaliyetlerin durması halidir. Uykulu iken, düşünme, konuşma, hareket etme gibi faaliyetler durur; şuurlu hali kaybolur. Uyku hali, bir atasözümüzün çok güzel ifade ettiği gibi, küçük ölümdür. Ölüden, dirinin yapılması gereken şeyleri beklemek söz konusu olamaz. Uyuklama halindeki insan, ne söylediğinin farkında olmaz. Uykulu vaziyetteki konuşmalar da sayıklama kabul edilir. İşte bu sebeple Peygamber Efendimiz, uykulu halde namaz kılmayı, dua etmeyi uygun bulmamış, bilakis uyku hali geçecek kadar uyuduktan sonra ibadete devam edilmesini öğütlemiştir.⁷² Bu hadisi baz alarak peygamberimizin uykulu halde iken araba sürülmesinin hiçbir şekilde uygun olmayacağı bir gerçektir.

Hiz. Peygamber, Arafat’tan dönerken özellikle yavaş gitmiş, devamlı olarak devesinin yularını çekerek onu frenlemiş, insanlara da hep yavaş ve sakin yürümelerini emretmiş ve şöyle buyurmuştur: “Ey İnsanlar! Sakin yürüyün (sekinet), ağır başlı hareket edin (vakar)! Develeri koşturmak, hızlı gitmek iyilik değildir.”⁷³ Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de benzer bir ifade şöyle geçmektedir: “Yeryüzünde kibir ve azametle yürüme! Çünkü sen asla yeri yaramazsın ve boyca da dağlara erişemezsin.”⁷⁴ Hiz. Enes’den (r.a) rivayet edilen bir hadis-i şerifte Hiz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Teenni ile davranmak Allah’tan, acele etmek şeytandandır.”⁷⁵

⁷⁰ Köse, agm., s. 21.

⁷¹ Buhârî, Vudû 53; Müslim, Müsâfirîn 222. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu’ 18; Tirmizî, Mevâkît 146; Nesâî, Tahâret 116; İbn Mâce, İkâme 184

⁷² Çakan İ.L., Küçük R., Kandemir Y., age., I, 508.

⁷³ Buhârî, Hacc, 94; Müslim, Hacc, 268; Nesâî, Menâsik, 203, 204, 215, 219.

⁷⁴ İsrâ’ 17/ 37.

⁷⁵ Tirmizî, Birr, 66.

Kısaca yukarıdaki hadisler bağlamında şunları söyleyebiliriz: Hz. Peygamber'in yoldan eziyet veren şeyin kaldırılmasını⁷⁶, yol üstlerine atılan çöpü kaldırmayı teşvik ederek sadaka sayması⁷⁷, yolların ve dinlenme mekânlarının kirletilmesinin lanete vesile bir davranış olduğunu ilan etmesi,⁷⁸ yol üstlerinin trafiği engelleyecek meşguliyetlerden arındırılması talebi⁷⁹, yoldaki pisliği eziyet olarak isimlendirmesi⁸⁰, yoldan eziyet veren bir dikenin kaldırılmasını Allah'ın razı olarak onun günahlarını bağışladığını bildirmesi⁸¹, yine sahabeden birisine en faydalı amelin yoldan eziyeti kaldırmak olduğunu ifade buyurması⁸², trafik kültürü, anlayış ve alışkanlığını oluşturacak kadar yekûn tutmaktadır.

VIII-Kazalara Sebep Olacak Olan Yolun Ortasındaki Cami ve Ağaçların Kaldırılması

Daha önce yapılmış bir câmi, gelişen şartlar neticesinde eğer yol ortasında kalmışsa ve trafik akışını engelliyorsa veya caddenin ortasında keskin virajın içinde olduğu için görüş mesafesini neredeyse sıfıra düşürüyorsa, bunun sonucu olarak birçok trafik kazasının meydana gelmesine sebep oluyorsa bu tür camilerin başka yerde daha güzel bir eser olarak yeniden yapılması şartıyla yıkılmasında dinen bir sakınca yoktur. Çünkü her şeyin, insan için olduğunu unutmamak gerekir. Ayrıca yol kenarında bulunan ağaçların veya ağaç dallarının trafik ışıklarını, trafik tabela ve levhaların ışıklarını kapatması sonucu bu durumun birçok trafik kazasının meydana gelmesine yol açıyorsa bu tür ağaçları budamak veya tamamen kesmekte bir sakınca yoktur. Hz. Peygamber, "*Allah katında insanın saygınlığı, vallahi Kâbe-i muazzamanın saygınlığından daha yücedir.*"⁸³ şeklinde buyurarak insanın değerini ve saygınlığını dile getirir.

Trafiğe engel teşkil eden şeylerin ortadan kaldırılmasına cevaz veren şu hadisler dikkat çekicidir. "Müslümanları rahatsız eden yol üstündeki bir ağacı kesen bir kişiyi cennet nimetleri içinde yüzer gördüm."⁸⁴ "Adamın biri, yol üzerinde bir ağaç dalı gördü ve 'Allah'a yemin ederim ki, bunu Müslümanları rahatsız etmemesi için buradan kaldıracağım' dedi (kaldırdı ve) bu yüzden cennete

⁷⁶ Buhâri, Mezâlim, 24, Cihâd, 128; Ebu Dâvud, Edeb, 160.

⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 154.

⁷⁸ Ebu Dâvud, Tahâret, 14; İbn Mace, Taharet, 21.

⁷⁹ Buhari, Mezalim, 22; İsti'zân, 2; Ebu Dâvud, Cihâd, 57; Muvatta, İsti'zân, 38.

⁸⁰ Ebu Dâvud, Tahâret, 137.

⁸¹ Müslim, Birr, 127-130.

⁸² Müslim, Birr, 131.

⁸³ İbn Mâce, Fiten, 2.

⁸⁴ Müslim, Birr 129.

konuldu.”⁸⁵ “Bir adam yolda yürürken yol üzerinde bir diken dalı buldu ve onu yoldan uzaklaştırdı. Bu sebeple Allah ondan hoşnut oldu ve onu bağışladı.”⁸⁶ Bu hadisler, yolların temizliği ve gelen geçeni rahatsız etmeyecek şekilde olması topluma yönelik bir hizmet ve iyiliktir. Bugünkü ifadesiyle söylersek, bir “kamu hizmeti” dir. Bu sebeple onun sonucu, Allah Teâlâ’nın hoşnutluğu ve cennet olmasıdır. Müslümanlara zarar veren her şeyi ortadan kaldırmak ve onlara fayda verecek işleri yapmak, büyük hayır ve mutlu neticelere götürücü iyiliklerdir.⁸⁷

IX-En Büyük Kul Hakkı Cana Kıymaktır

İslam dini, insanı yüceltmış, saygıya layık görmüş ve onu her türlü saldırıya karşı korumuştur. Bu korunmuşluk kişinin maddi ve manevi bütün varlığını içine almaktadır. Bu meyanda kişi, mal, can, beden ve namus dokunulmazlığına sahiptir. Kişi, en başta insan olduğu için ve insanlık özelliği gereği, varlığını ve bütünlüğünü sürdürebilmesi için korunur. Bu varlık ve bütünlüğün sürdürülebilmesi amacıyla şahsiyet denilen bütünü oluşturan kişisel değerlere yapılan saldırılar hukuk düzenince yasaklanmış ve bunların korunması zarurât-i diniyye’den sayılmıştır.⁸⁸ Kul hakkı kapsamında ihlâl edilmesi yasak olan hakların başında hayat hakkı gelmektedir. Bu hakkın gözetilmesi bütün insanlığın gözetilmesi ile denk tutulmuştur: “Kim bir cana kıymamış, ya da yeryüzünde bozgunculuk yapmamış olan bir canı öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibidir. Kim de onu yaşatırsa, bütün insanları yaşatmış gibi olur.”⁸⁹ Buna göre haksız yere bir cana kıymak kabul edilemeyeceği gibi, Müslümanların birbirleriyle ilişkilerinde bu hususa dikkat etmeleri önemle vurgulanmış, böyle bir suçun kasten veya hata ile işlenmesi halinde ise ihlâl edilen hakkın tazminatı, ciddî bedellerle, hem dünya hem de âhîret hayatına yönelik olarak belirlenmiştir.⁹⁰ Günümüzde her gün ortalama 10 kişiyi hayatını kaybettiği, yılda da bir ilçe nüfusu kadar insanın öldüğü ifade edilmektedir. Bu ölümlerin meydana gelmesinde ihmaller veya ihlaller hangi orandadır, bunun düşünülmesi gerekmektedir. Dinimizin haram kıldığı alkollü içki, uyuşturucu veya keyif verici madde olarak araç kullanmak da pek çok trafik kazasına neden olmaktadır. Trafikte sorumsuzca davranıp kendini ve diğer insanların hayatını tehlikeye atmak asla hoş görülemez.

⁸⁵ Müslim, Birr 128.

⁸⁶ Buhârî, Ezân 32, Mezâlim 28; Müslim, Birr 127, İmâre 164.

⁸⁷ Çakan, İ.L., Küçük R., Kandemir Y., age., I, 466.

⁸⁸ Ahmet Ekşi, İslam Hukukunda Bir Manevi Tazminat Türü Olarak Hükümetü’l-Elem, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 21, 2013, s. 232

⁸⁹ Mâide, 5/32. Ayrıca bkz. el-Bakara 2/84.

⁹⁰ Bk., Bakara 2/178; Nisâ 4/92-93.

X-İslam Hukuku Açısından Konunun Genel Analizi

Allah hakkı ve kul hakkı ayrımı İslâm Hukuku'ndaki en önemli taksimlerinden biridir. Bu ayrım İslâm Hukuku'nu iki ayrı alana böldüğü gibi fikhın ana bölümlerinin ve fıkıh eserlerinin sistematik yapılarının oluşumunda da etkili olmuştur. Dolayısıyla bu ayrım genel yapısı itibariyle kamu hukuku- özel hukuk ayrımına paralel ve benzer bir ayrım olarak görülebilir. Allah hakkı, kamu menfaati ve düzeni ile ilgili hükümleri; kul hakkı ise daha çok fertlerin doğrudan kamu faydasıyla ilgili olmayan şahsi ve medeni ilişkilerini kapsar.⁹¹ İslâm hukukunda insanın canı, bedeni, malı, ırzı, şeref, haysiyet ve itibarı her türlü saldırıya karşı korunmuştur. Dolayısıyla bu değerlerden herhangi birine zarar verecek her türlü haksız müdahale yasaklanmıştır. Haksız müdahalede bulunanlar için ise çeşitli cezaî ve malî müeyyideler konulmuştur.⁹² Trafik kazaları konusu temel olarak kişinin mal varlığına, hayatına ve vücut bütünlüğüne yönelik olduğundan hem ceza hukukunu, hem de medeni hukuku ilgilendirmektedir. Ancak birbiriyle bu kadar yakın ilgisi olan konular çok geniş alanı kapsamaktadır. Çağdaş İslam hukukçuları haksız fiil olarak sayılan eylemleri modern hukukla yakınlık arz eden bir tarzda ele almışlardır.⁹³

Medeni sorumluluk İslam hukukunda çoğunlukla "tazmîn" kavramıyla ifade edilmiş ve "insanın başkasına verdiği zararı karşılması" biçiminde tanımlanmıştır.⁹⁴ İslâm hukukunun, insanın can ve mal güvenliği ve bunların ihlali ile ilgili kullanılan kavramları ve fikhî genel kaideleri incelediğimizde; çağdaş İslam hukukçularının, "hata", "teaddî", "darar", "fi'luddâr", "cinâye", "cürm", "damân", "damânu'l-udvân", "iltizâm", "istihlâk", "el-mes'ûliyetu't-taksîriyye", "taa'ssuf", "el-mes'ûliyetu'l-medeniyye", "gasp" ve "itlâf" gibi kavramları kullandıklarını tespit ettik.⁹⁵ İslâm hukukçuları kusuru, "hata" kelimesiyle ifade etmiş ve hatayı da "kişinin dikkatli olması gereken bir konuda ihmal göstermesi" ve "bir fiili, kasıtlı olmaksızın işlemesi" şeklinde açıklamışlardır. En

⁹¹ Seda Zorbozan, *İslam Hukukunda Hakların Allah Hakkı Ve Kul Hakkı Olarak Ayrılması Ve Bu Ayrımın Muamelata Yansımaları* (Basılmamış yüksek lisans tezi), FÜSBE., Elazığ, 2011, s.144.

⁹² Ekşi, agm., s. 215

⁹³ İbrahim Atalay, *İslâm Borçlar ve Ceza Hukuku Açısından Trafik Kazalarından Doğan Sorumluluk* (Yüksek Lisans).Necmettin Erbakan Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı İslâm Hukuku Bilim Dalı, 2011, s.1.

⁹⁴ Atalay, agtez., s.6.

⁹⁵ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul 2003, II, 468 vd.; Atalay, agtez., s.10. konuyla ilgili geniş bilgi için bk., H. Tekin Gökmenoğlu, "İslam Ceza Hukukunda Trafik Kazalarındaki Karşılıklı Kusur Oranının Diyete Tesiri", *Diyanet İlmî Dergi*, 1994, cilt: XXX, sayı: 1, s. 93-102

genel anlamıyla kusur kavramı, failin bir başkasına zarar vereceğini bilerek ve isteyerek bir fiili işlemesini veya fiili ile başkasına zarar vermeyi istememesine rağmen elinde olan önleyici tedbirleri ihmal etmesini ifade etmektedir.

İslâm hukukçuları, haksız fiil sorumluluğunda mala gelen zararlarda failin zarar verme kastını aramamış, zararın ortaya çıkmış olmasını yeterli görmüşlerdir. Kısaca haksız fiil sorumluluğunun dayandığı temel ilke, failin kastı veya fiili işlemesindeki saikler değil, yapmak veya terk etmek zorunda olduğu bir takım davranışları yerine getirmeyerek başkasına tazmini gerektiren bir zarar vermiş olmasıdır. Bu nedenle zarar, ister doğrudan kasıt veya dolaylı kasıt, ister ağır ihmal, isterse tedbirsizlik ve dikkatsizlik sonucunda meydana gelsin, her durumda İslâm hukukçuları faili tazmin ile yükümlü tutmuşlardır.⁹⁶ Mecelle’de zarara sebebiyet veren fiillerde kusurun arandığını gösteren örnekler yer almaktadır. Bu örneklerden bazıları şu şekildedir: Kasten başkasının hayvanını ürküten şahıs, hayvanın düşüp zarar görmesi halinde zararı tazmin eder.⁹⁷ Burada zarara sebebiyet veren fiilde, kasıt şeklindeki kusur vardır. Birisi su borusu tamiri için çukur kazmış, bir başkası kasten o çukura düşürerek bir arabanın hasar görmesine sebep olmuş ise tazminat, kasten arabayı çukura düşüren şoföre aittir. Çukur kazan (sebebiyet veren) sorumlu değildir. Çünkü onun fiili tek başına bu zararı meydana getirmek için yeterli değildir.⁹⁸ Burada şoförün kastı vardır.

İslâm hukukunda cana ve vücut bütünlüğüne kasıtlı olarak verilen zararlar, ceza hukuku sahasında ele alınır ve belirli suçlara yine belirli olan cezalar (kısas) uygulanır. Ancak kasıt olmaksızın meydana gelen zararlarda ölüm hâlinde, ölünün mirasçısına; yaralanma hâlinde yaralıya verilmek üzere diyet, erş, hükümetü’l-adl ve hükümetü’l-elem şeklinde bir kısmı naslarla tayin edilmiş bir kısmı da yargıya bırakılmış maddi sorumluluklar vardır. Bu sorumluluklar bir yönüyle ceza özelliği bulunan, diğer yönüyle tazmin özelliğinde olan sorumluluklar olarak da görülmektedirler. Ancak kasıt olmadığı için ceza özelliğinden ziyade tazmin özelliğinin ağır bastığı kanaatindeyiz. Haksız fiil sebebiyle cismani zarara uğrayan mağdura ödenen diyet ve erşin, mağdurun uğradığı elem ve sıkıntıyı telafi eden yönü de bulunmaktadır. Çünkü hayata ve vücut bütünlü-

⁹⁶ Ercan Eser, *İslâm Hukukunda Haksız Fiil ve Haksız Fiilden Doğan Sorumluluk* (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü., Ankara 2007, s. 75.

⁹⁷ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Mecelle, madde: 923,

⁹⁸ Hayrettin Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, İstanbul 2006, s. 647.

ğüne karşı islenen suçlar sebebiyle manevi üzüntü ve kedere maruz kalan mağdurun uğradığı manevi zarar, diyet sayesinde mümkün mertebe telafi edilerek giderilmektedir.⁹⁹

İslâm hukukunda zarar vermek yasaklanmış ve verilen her zararın kendine mahsus, âdil bir tarzda giderilmesi, tazmin ve tamir edilmesi genel bir ilke olarak kabul edilmiştir. Peygamberimiz (s.a.v.) “Zarar vermek ve zarara zararla karşılık vermek yoktur.”¹⁰⁰ buyurarak maddi ve manevi ayrımı yapmadan zararın her çeşidini yasaklamıştır. “Zarar ve mukabele bizzarar yoktur.”, “Zarar izale olunur.”, “Bir zarar kendi misli ile izale olunmaz.”, “Zarar-ı âmmü def için zarar-ı hâs ihtiyar olunur.”, “Zarar-ı eşed, zarar-ı ehaf ile izale olunur.”, “Zarar bi kadehil imkân def’ olunur.” fıkhî kaideleri ise zarar yasağına verilen zararın telafisine temel teşkil etmektedir.¹⁰¹ İnsanın şahsına, şahsiyetine, vücuduna, maddi iz bırakmayarak, zarar veren haksız fiiller vardır. Bu şekilde zararlı fiile maruz kalan kişi, bu fiilin bedeni üzerindeki etkisiyle acı çeker, ruhen ıstırap duyar. Günümüz beşerî hukuk sistemlerinde “manevi zarar” kapsamında yer alan bu zarar, İslam hukuku kaynaklarında “elem” sözcüğü ile, bu türden zararların tazminatı ise “hükûmetü’l-elem” veya “erşü’l-elem” kavramıyla ifade edilmiştir.¹⁰²

Sonuç

İslâm medeniyeti, hak ve adalet üzerine kurulu şefkat ve merhamet medeniyetidir. Bu medeniyet sadece insanlara değil, hayvanlara da huzur getirmiştir. İslâm dini, bir yerde insanlara hakları bildirmek için, yeryüzünde hakların ege-men olması için gönderilmiş bir dindir. Haklar konusu dinin ve Hz. Peygamber’in alanı içerisinde yer almaktadır. Dini ve Hz. Peygamber’i bunun dışında düşünmek dini bilmemek ve anlamamak demektir. Pek çok problemin, hakların ihlalinin kaynaklandığı da bir gerçektir. Dolayısıyla haklara saygı ve hakların korunması dinî bir gerekliliktir. İnsan hakları, çevre hakları, kadın hakları, hayvan hakları, çocuk hakları vb. bütün bu haklardan önce “hukûkullah” dediğimiz Allah hakları en başta gelmektedir. Olgun bir Müslüman olmak ancak bu hakların tamamına uymakla mümkündür. Bu haklardan olan kul hakkı kavramı, insan hayatının her alanında var olan bir olgudur. Günümüz hak savunucularının en büyük açığı haklara manevi boyut olmaksızın bakmalarıdır. Ancak İslâm dini, bütün bu haklara manevi bir boyut getirmekte, öncelikle emanet, hesap verme

⁹⁹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslamiyye ve İstalahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul, t.y., III, 37, VIII, 274; Ekşi, agm., s. 226.

¹⁰⁰ Malik, *Muvatta*, Akdiye, 26.

¹⁰¹ Bk., *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Mecelle*, madde: 19-31.

¹⁰² Ekşi, agm., s. 226-227.

ve kul hakkı gibi manevi dinamikleri ön plana çıkarmaktadır. Dolayısıyla trafik de kul haklarının yoğun olarak yaşandığı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşırı hız, hatalı sollama, trafik işaretlerini önemsememek, araçların teknik bakımını yapmamak vb.” nedenlerle gerçekleştiği göz önüne alınır, kazalara sebebiyet vermede sürücü unsurunun çok büyük bir önemi olduğu görülmektedir. Hızını yol ve trafik koşullarına göre ayarlamamak, hızla tali yoldan ana yola çıkmak, kavşağa hızlı girip, sağdaki araca öncelikle geçiş hakkı vermemek, hızla giderken virajda sollamak, hava ve yol koşullarına aldırış etmeden yolda seyretmek, tehlikeyi gördüğü halde hızını azaltmadan aynı hızda seyretmek, aşırı hızla kontrolsüz geçiş yapmak, viraja hızlı girip kazaya sebep olmak, kırmızı ışıktaki geçme durumu. Bütün bu trafik kurallarının ihlalinde hem kendisinin, yakınlarının, hem de başkalarının canları ve malları için tehlike arz etmektedir. Bunun da kul hakkı ve zarar verme açısından haram mesabesinde olduğunu söyleyebiliriz. Yalan yemin ile veya helâl olmayan herhangi bir yolla, bir Müslümanın hakkını almak, zulümdür. Sürücülerin başkalarının şeridini ihlal etmesi, seyir halindeyken bir sürücüyü sıkıştırmak ya da önüne geçmek çokça rastlanılan kul haklarından olmaktadır. Kazadan sonra da pek çok kul hakkıyla ilgili husus yaşanmaktadır. Nasslar, kul hakkının ne kadar büyük bir vebal/sorumluluk olduğunu vurgulamaktadır. Hangi alanla olursa olsun dindar kişilerin ibadetlerde gösterdikleri hassasiyeti kul hakkı konusunda da bir o kadar hassasiyet göstermeleri gerekmektedir. Trafik cezalarının günün şartlarına göre yeniden düzenlenmesi ve caydırıcı olması açısından ağırlaştırılması da trafikteki yaşanan kul haklarının korunması açısından fevkalade önemlidir.

Kaynakça

- Ahatlı, Erdinç, “Uyuşturucu ve Bağımlılık Yapan Maddeler Konusuna İslâm’ın Bakışı”, *Diyanet İlmî Dergi*, c.37, sayı:3, Ank., 2001.
- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yay., İst., 1982.
- Atalay, İbrahim, *İslâm Borçlar ve Ceza Hukuku Açısından Trafik Kazalarından Doğan Sorumluluk* (Yüksek Lisans), Necmettin Erbakan Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı İslâm Hukuku Bilim Dalı, 2011.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukûkî İslamiyye ve İstalahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul, trs.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahîh-i Buhârî*, Çağrı Yay., 2. bsk., İstanbul, 1982.
- Çağrı, Mustafa, *Anahatlarıyla İslâm Ahlâkı*, İstanbul, 1991.
- Çakan, İ.L., Küçük R., Kandemir Y., *Riyâzû’s-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, Erkam Yay., İstanbul, 2006.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. El-Eş’âs es-Sicistânî, *Sünen-i Ebî Dâvûd*, Çağrı Yay., İst., 1981.
- Ekşi, Ahmet, *İslam Hukukunda Bir Manevi Tazminat Türü Olarak Hükümetü’l-Elem, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 21, 2013.

- Eser, Ercan, *İslâm Hukukunda Haksız Fiil ve Haksız Fiilden Doğan Sorumluluk* (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.
- Eyyubi Işıksal, Modern Çağda Kul Hakkı İhlalleri , <http://www.gonuldergisi.com/modern-cagda-kul-hakki-ihlalleri-eyyubi-isiksal.html>, erişim: 3.2.2016.
- Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-din*, çev. Ali Arslan, c. IV, İstanbul 1981.
- Gökmenoğlu, H. Tekin, "İslâm Ceza Hukukunda Trafik Kazalarındaki Karşılıklı Kusur Oranının Diyete Tesiri", *Diyanet İlmî Dergi*, 1994, cilt: XXX, sayı: 1.
- Gürer, Banu, Din Eğitiminde Bir Değer Olarak "Kul Hakkı" Kavramı, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 44, 2013/1.
- Hacak, Hasan, *İslâm Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi*, (Basılmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000.
- İbn Hâcer el-Askalânî, Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed, *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Kahire 1301.
- İbn Hâcer el-Askalânî, *el-Metâlibu'l-Âliye*, Beyrut, trs.
- İbn Mâce, *Sünen*, thk., Muhammed Fuad Abdülbaki, Darü'l Fikr, trs.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd, *Tabâkâtü'l-kübrâ*, Beyrut, trs.
- İbn Useymin, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sâlih et-Temîmî, *Fetâvâ ve tevcihat fi'l-icâze ve'r-rahâlât*, bs., trs .
- Karaman, Hayrettin, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, İstanbul, 2006.
- Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul, 2003.
- Köse, Saffet, Sosyal Bir Sorun Olarak Trafik (Kur'ân-Sünnet Bağlamında Bir Yaklaşım), *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 15, 2010.
- Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, thk. M.F. Abdülbaki, trs.
- Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, madde: 19-31.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccâc, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. M.F. Abdülbaki, Lübnan, 1956.
- Muhammed Hamidullah, *İslâm Anayasa Hukuku*, Ed. Vecdi Akyüz, İstanbul, 1995.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb, *Sünen*, Çağrı Yay., İst., 1981.
- Nureddin Yıldız Hoca ile Kul Hakkı üzerine <http://dergi.altinoluk.com/index.php?sayfa=yillar&MakaleNo=d298s006m1> erişim 3.2.2016
- Reşat Öngören, http://www.zaman.com.tr/ramazan-2015_trafikte-kul-hakkina-girmeye-dikkat_2117461.html, erişim: 3.2.2016
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. A.M. Şâkir - M.F. Abdülbaki - İ.A. Avad, Kahire, 1938.
- Sever, Ahmet Kerem, *Kul Hakkı*, Işık Yayınları, 7. bsk., İzmir, 2008.
- Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletüh*, Dımaşk 1984.
- Zorbozan, Seda, *İslâm Hukukunda Hakların Allah Hakkı Ve Kul Hakkı Olarak Ayrılması Ve Bu Ayrımın Muamelata Yansımaları* (Basılmamış yüksek lisans tezi), FÜSBE., Elazığ, 2011, s.144.